

ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ НОТАРІУСА: ВИМОГИ ДО КАНДИДАТІВ

ВИСЄКАНЦЕВ Олександр Олександрович - Державний реєстр КП «Сумське міське бюро технічної інвентаризації»

УДК 342.9

В статтє изучаються требованія, которые выдвигаются к кандидатам на занимающие должности нотариуса. Осуществляется обзор опыта иностранных государств относительно установления требований к лицам, которые намереваются работать нотариусом.

Ключові слова: кандидат, нотаріус, вимоги, освіта, досвід роботи, стажування, кваліфікаційний іспит.

На сучасному етапі розвитку України влада намагається оптимізувати систему державних органів з тим, щоб вони працювали ефективно та якісно. Серед кроків, які запроваджуються в цьому напрямку, – ліквідація певних органів, зміна їхнього статусу з державних на приватні. Саме в такому напрямку сьогодні розвивається і інститут державного нотаріату в Україні, а саме: відбувається його повільна ліквідація з метою залишення в державі лише приватних нотаріальних контор та приватних нотаріусів. В цих умовах вкрай важливо розуміти, хто саме надає сьогодні нотаріальні послуги, чи достатніми є вимоги до цих осіб, щоб казати про їхню дійсну надійність та професіоналізм. Задля відповіді на ці питання пропонується провести дослідження, метою якого є вивчення вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом в Україні, визначення їх повноти та достатності, а також внесення пропозицій щодо їх удосконалення. Поставленої мети вважається за доцільне досягти через огляд та аналіз українського законодавства щодо визначеного питання

та законодавства іноземних держав, з метою виявлення позитивного досвіду та можливості його впровадження в Україні.

Окремим питанням встановлення та удосконалення вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом в Україні, а також діяльності нотаріусів приділяли увагу І.Г.Бережная, І.В.Гура, Н.В.Ільєва, В.В. Комаров, С.Я.Фурса, В.Г. Шишленко та інші. Однак, практика діяльності нотаріусів підтверджує, що вимоги до кандидатів на посаду нотаріуса недосконалі та потребують певних змін та доповнень.

Законом України «Про нотаріат» встановлені вимоги до осіб, які мають намір працювати нотаріусом. Так, «нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину; обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду» [1, ч. 1 ст. 3]. Лише за наявності перелічених, встановлених законодавством факторів, особа може претендувати набути правовий статус нотаріуса в Україні.

Ознайомимось із досвідом іноземних держав пострадянського простору щодо встановлення вимог до кандидатів, які мають намір працювати нотаріусом.

Основами законодавства Російської Федерації про нотаріат встановлено, що на посаду нотаріуса може бути призначено громадянина Російської Федерації, який має вищу юридичну освіту, пройшов стажування строком не менш одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит та має ліцензію на право займатися нотаріальною діяльністю. Для осіб, які претендують на посаду нотаріуса та мають стаж роботи по юридичній спеціальності не менш трьох років, строк стажування може бути скорочений, за спільним рішенням органу юстиції та нотаріальної палати [2, чч. 1,2 ст. 2].

Законом Республіки Молдова «Про нотаріат» встановлено, що претендувати на посаду нотаріуса може громадянин Республіки Молдова, який проживає на її території, наділений повною дієздатністю, є ліцензіатом права, пройшов стажування у нотаріуса строком до одного року та склав кваліфікаційний іспит, володіє молдовською мовою, не має непогашеної судимості та не був раніше осуджений за тяжкий навмисний злочин [3, ст. ст. 8,9]. Отже, законодавством Молдови не передбачено наявності стажу роботи у сфері права у якості обов'язкової вимоги, але вимагається не лише громадянство Молдови, а й факт проживання на території Молдови. Також законодавством Молдови чітко встановлено статус нотаріуса. Зокрема, статтею 8 зазначеного Закону визначається, що він є посадовою особою та уповноважений від імені держави здійснювати нотаріальну діяльність [3, ст. 8].

В Республіці Білорусь державним нотаріусом може бути громадянин Республіки Білорусь, який має вищу юридичну освіту, свідоцтво на право зайняття нотаріальною діяльністю (якому передуює стажування в державній нотаріальній конторі строком до одного року) та такий, що відповідає іншим вимогам законодавства Республіки Білорусь [4, ст.ст. 25, 26]. Слід зазначити, що Законом визначено, що нотаріальною діяльністю у якості державного нотаріуса не має права займатися особа, яка не може бути прийнята на державну службу [4, ст. 27]. В свою чергу, Законом Республіки Білорусь «Про державну службу в Республіці

Білорусь» встановлені наступні вимоги до осіб, які мають намір працювати державними службовцями: громадянство Республіки Білорусь, досягнення вісімнадцятирічного віку, володіння державними мовами Республіки Білорусь та інші вимоги встановлені законодавством [5, ст. 24]. Відмітимо, що Закон Білорусі «Про нотаріат та нотаріальну діяльність» містить велику кількість норм, які відсилають до інших норм Закону (але без конкретного посилання на статтю) та інших нормативних актів, що роздрібнює норму взагалі та регламентацію статусу нотаріуса зокрема.

Отже, вимоги в Україні, Російській Федерації, Молдові та Білорусі щодо осіб, які мають намір працювати нотаріусом, за певними невеликими відрізненнями є ідентичними.

З метою виявлення позитивного досвіду врегулювання питань встановлення вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом, вважаємо за доцільне ознайомитися із законодавством Німеччини, Франції, Бельгії, США та Великобританії.

Так, щоб набути професію нотаріуса у Франції, кандидати мають відповідати вимогам, встановленим Декретом від 05 липня 1973 року, відповідно до якого особа, яка претендує працювати нотаріусом, має бути французьким громадянином, не мати покарань за діяння проти честі, порядності та норм моралі, не бути банкрутом та не бути засудженим за борги у минулому, мати диплом про вищу юридичну освіту або інший диплом, який спільним рішенням міністра юстиції та міністра вищої освіти буде визнаний гідним професії нотаріуса. «Кандидати у нотаріуси, які мають відповідний диплом (ст. 3, 5 та ін. Декрету від 05 липня 1973 року) мають пройти підготовку для того, щоб займатися цією важкою професією, яка потребує чітких знань в самих різноманітних галузях (ст. 3,6 Декрету від 05 липня 1973 року)» [6, с. 45-46].

У Франції особа, яка має намір працювати нотаріусом, має бути магістром права (навчання протягом чотирьох років в університеті) та мати професійний диплом (саме він дає право доступу до професії практикуючого нотаріуса), який можна отримати

через професійний (у спеціально створених Центрах нотаріальної професійної підготовки) або університетський (продовження навчання в університеті на спеціалізованому курсі з нотаріального права) шляхи, але кожний з шляхів передбачає стажування в одній з нотаріальних контор протягом двох років, допускається проходження частини стажування з іншого правового напрямку та стажування за кордоном строком до шести місяців [7, с. 58-59].

Кандидату в нотаріуси в Бельгії необхідно мати ліцензію з права та з нотаріату, які отримуються після навчання в університеті протягом шести років та проходження стажування строком не менш трьох років. При наявності здібностей та придатності до виконання функцій нотаріуса, які виявляє «комісія призначення», кандидатом складається письмовий та усний іспит. Важливою умовою щодо доступу до професії має бути відсутність судимості або кримінального розслідування стосовно кандидата [7, с. 60-61].

Відтак, у Франції та Бельгії встановлені високі вимоги щодо рівня освіти кандидатів в нотаріуси, визначено досить тривалий строк стажування, що свідчить про значення, яке надається практичному досвіду та навикам в діяльності нотаріуса. На нашу думку, позитивно слід відмітити у досвіді Бельгії вимоги щодо наявності у кандидатів здібностей та придатності до виконання функцій нотаріуса, що є запорукою подальшого якісного надання нотаріальних послуг.

В Німеччині, відповідно до законодавства, нотаріусом може бути призначений лише «німецький громадянин, який по німецькому Закону про суддів придатний до посади судді, він має таким чином бути – по німецькій термінології – «повним юристом» [8]. В деяких землях Німеччини, до особи, яка має намір працювати нотаріусом, висуваються наступні вимоги: закінчена університетська юридична освіта, підготовча практика протягом двох років та складання державного іспиту на «дипломованого юриста» (зазначені вимоги висуваються замість підтвердження придатності на посаду судді). Разом із тим, якщо особа, працювала у державному нотаріаті необхідність у вище

визначених вимогах відпадає, тобто є тенденція щодо призначення «приватнопрактикуючими» нотаріусами державних нотаріусів без додаткових процедур [8]. Також в Німеччині однією з головних вимог до кандидатів є наявність особистих та ділових якостей щодо виконання повноважень на посаді нотаріуса. З метою виявлення зазначених якостей із кандидатами проводиться додаткова співбесіда-іспит, за результатами якої кандидат допускається до трирічної державної професійної підготовки [9]. В Німеччині встановлено 70-ти річний граничний вік щодо зайняття посади нотаріуса та призначати на посаду нотаріуса не можна після досягнення особою 60-ти річного віку [8].

В США загальні вимоги до претендентів на посаду нотаріуса встановлені Модельним законом США «Про нотаріат». Так, особа, яка має намір працювати на посаді нотаріуса, повинна бути громадянином США та постійно проживати на території штату, в якому буде працювати, досягти 18-ти річного (у деяких штатах 19-ти річного) віку, вільно володіти англійською мовою, пройти навчання і скласти письмовий іспит щодо визначення професійного рівня та пройти перевірку щодо притягнення до кримінальної відповідальності [10, с. 131- 132]. Разом із цим, можуть бути встановлені додаткові вимоги до кандидатів на посаду нотаріуса законодавством кожного конкретного штату. Так, наприклад, в штаті Вашингтон, особа, яка має намір працювати нотаріусом має надати рекомендації від трьох осіб старших за 18 років, які не є родичами кандидата та постійно проживають на території даного штату [10, с. 132]

В Великобританії особа, яка має намір працювати на посаді нотаріуса, має здійснити наступні заходи: пройти п'ятирічне стажування, як секретар практикуючого нотаріуса, скласти кваліфікаційний іспит, присягну та надати двох нотаріусів, які мають поручитися за кандидата та підтвердити його компетентність, кваліфікованість та чесність. До кандидата на посаду нотаріуса-писаря висуваються додаткові вимоги, такі як: володіння двома іноземними мовами та додаткове стажування в нотаріальній конто-

рі за кордоном [11, с. 154-155]. Після отримання дозволу на зайняття нотаріальною діяльністю слідує період протягом двох років, коли нотаріус працює під наглядом практикуючого досвідченого нотаріуса, та лише після вдалого закінчення встановленого строку йому надається можливість реалізувати свої повноваження самостійно [12].

Таким чином, можна зробити висновок, що в США важливе значення приділяється факту постійного проживання на тій території, на якій особа має намір працювати нотаріусом. В Великобританії увагу приділяють практичним навикам та досвіду, тобто встановлений тривалий строк стажування і подальша праця під наглядом. На нашу думку, позитивною, та такою, що заслуговує на увагу, є вимога щодо обов'язкового володіння кандидатом на посаду нотаріуса іноземними мовами та вимога закордонного стажування.

Аналіз обсягів вимог до кандидатів, які мають намір працювати нотаріусом, дозволяє зробити висновок, що взагалі певні вимоги є єдиними для всіх переглянутих країн (громадянство, володіння державною мовою, освіта, стажування, іспит тощо), але, на нашу думку, позитивним досвідом іноземних країн, який може бути запроваджений Україною, є встановлення вимог щодо наявності особистих та ділових здібностей особи, через які можливо виявити здатність кандидата виконувати функції нотаріуса, та володіння іноземними мовами. В.В. Комаров також вважає, що нотаріус має володіти певними здібностями, які в подальшому будуть відображатися на діяльності нотаріуса і впливати на якість нотаріальних послуг та пропонує поділити їх на інтелектуальні (професійні знання, здібність до навчання, концентрації, сприймання інформації тощо), світоглядіві (правова свідомість, ставлення до соціальних цінностей, етичні та моральні нормативи тощо) та психологічні (психологічне сприйняття, комунікативність, стійкість до стресу, поведінка у конфліктних ситуаціях тощо) [13, с. 59-60]. В.Г. Шишленко в свою чергу зазначає, що в сучасних умовах від нотаріуса, крім професійних знань та розвинутого кругозору, потрібна наявність особистих етичних, моральних якостей, які

мають особливий сенс. Так, «чесність, не підкупність, неупередженість, об'єктивність – це ті якості, якими повинен володіти будь-який нотаріус» [14, с. 973].

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне додати перелік вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом в Україні. Так, необхідно зазначити, що кандидат має постійно проживати на території України, володіти іноземною мовою (мови держав колишнього СРСР не враховуються); мати особисті, ділові здібності, а також придатність до виконання функцій нотаріуса. Також з метою набуття максимального практичного досвіду доцільно було б запровадити стажування строком не менш двох років на базі, як мінімум, двох нотаріальних контор (під керівництвом двох різних нотаріусів). На нашу думку, встановлення підвищених вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом, має сприяти росту престижу інституту нотаріату в Україні взагалі, а також підвищенню якості надання нотаріальних послуг.

Література

1. Закон України «Про нотаріат» № 3425-ХІІ від 02.09.1993 року (із змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 39. – ст. 383 / [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
2. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате, приняты Верховным Советом Российской Федерации 11.02.1993 г. / [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Российской нотаріальної палати. – Режим доступу: http://www.notariat.ru/changelegis/text_27_19.aspx
3. Закон Республіки Молдова «Про нотаріат» № 1453-ХV від 08.11.2002 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.real-voice.info/modules/myarticles/article.php?storyid=443>
4. Закон Республики Беларусь «О нотариате и нотариальной деятельности» от 18 июля 2004 г. № 305-З, принят Палатой представителей 22 июня 2004 года, одобрен Советом Республики 30 июня 2004 года (с изменениями) / [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Міністерства юсти-

АНОТАЦІЯ

В статті вивчаються вимоги, що висуваються до кандидатів на зайняття посади нотаріуса. Здійснюється огляд досвіду іноземних держав щодо встановлення вимог до осіб, які мають намір працювати нотаріусом.

SUMMARY

Requirements which are pulled out to the candidates on holding a position of notary are studied in the article. The review of experience of the foreign states is carried out in relation to establishment of requirements to the persons, which intend to work as a notary.

ції Республіки Беларусь. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H10400305&p2={NRPA}>

5. Закон Республіки Беларусь «О государственной службе в Республике Беларусь» от 14.06.2003 г. № 204-З / [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/zakon/text90/page2.htm>

6. Пиепу Ж.Ф. Професиональное нотариальное право / Ж.Ф. Пиепу, Ж. Ягр. – М. : Юристь, 2001. – 223с.

7. Професія нотаріуса в Квебеці: Збірник текстів. – К. :Заповіт, 2004. – 363с.

8. Райман В. Устройство немецкого нотариата / Вольфганг Райман //Нотариальный вестник. – 2004. – № 8 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/germ.html>

9. Циммерманн Ш. Тези про реформу українського нотаріату з німецької точки зору /Д-р Штефан Циммерманн // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 6 (60) грудень / [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.yurgradnik.com.ua/stride/men/index.php?&art=1898>.

10. Бондарєва М. Особливості організації нотаріату за законодавством Сполучених Штатів Америки / Бондарєва М. // Право України. – 2006. – № 7. – С. 131-134.

11. Бондарєва М.В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування / М.В. Бондарєва // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3-4. – С. 153-159.

12. Нотаріальне суспільство Англії та Уельсу (The Notaries Society of England and Wales) / [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Нотаріального суспільства Англії та Уельсу. – Режим доступу: <http://www.thenotariessociety.org.uk/uploads/1280236302Notary+leaflet+English+02+10/pdf>.

13. Нотаріат в Україні: Підручник / Ред. В.В. Комаров. – К.: Юрінком, 2006. – 320 с.

14. Шишленко В.Г. Правове регулювання та організація діяльності нотаріату України / В.Г. Шишленко //Форум права. – 2010. – № 4. – С. 971-975.